

MIKROSZÁMÍTÓGÉPES FEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉG A MARX KÁROLY KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

Gábos Zsuzsa – Hegedűs Péter

Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára

A fejlesztés háttere

A számítógépek könyvtári alkalmazását indokló általános tényezők (a dokumentumállomány nagysága, a szolgáltatások minősége, a feldolgozási sebesség, a gazdasági feltételek stb.), illetve a könyvtár helyzetéből fakadó speciális tényezők (a hazai közgazdasági szakirodalmi tájékoztatásban elfoglalt hely, a magyar közgazdaságtudomány nemzetközi pozíciója, a nemzetközi információcsere szükségessége és lehetősége stb.) szerepét felismerve a *Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára (MKKE KK)* több mint egy évtizede foglalkozik a fejlesztési elképzeléseken belül kiemelten a számítástechnika könyvtári célú felhasználásának kérdésével. Az említett tényezők együttes hatása mindenképpen a számítástechnika kiterjedt alkalmazását indokolja, ugyanakkor a mindenkori konkrét szervezeti, anyagi és egyéb feltételek között célszerű azt vizsgálni, hogy milyen legyen, illetve lehet a gépesítés mértéke, üteme; milyen legyen a belső fejlesztések aránya a külföldi és a hazai eredmények átvételéhez, illetve hasznosításához képest.

A jelenlegi elképzelések szerint olyan változat követése a cél, amely optimális esetben az integrált módon gépesített könyvtár kialakítását teszi lehetővé. A *komplex és integrált gépesített könyvtári rendszer* mind a könyvtár belső folyamatait, mind az információk keresését (a tájékoztatást) átfogja. Emellett a modern könyvtár (még a hasonló jellegű országos szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak is) a tájékoztatást, kutatást és művelődést a különböző nem hagyományos információhordozó eszközök

együttes tárolásával, rendszerezésével, karbantartásával is szolgálja, tehát el kell látnia a multimédia-központ szerepét is, ami ugyancsak speciális követelményeket támaszt a számítástechnika alkalmazásával szemben.

Több feltétel (egyebek között a Közgazdaságtudományi Egyetem számítástechnikai fejlesztési programjának végrehajtása, az egyetem és ezen belül a központi könyvtár költségvetése, technikai eszközökkel és szakképzett munkaerővel való ellátottsága) abba az irányba mutat, hogy a komplex rendszert érdemes *egy* (esetleg más intézményekkel közösen hasznosított) *nagy gép és több kis gép* együttesére alapozni ún. *osztott intelligenciájú rendszer* formájában. Mindezek megvalósítása a jelen körülmények között fokozatosan történhet, lehetőség szerint úgy, hogy a rendszer összhangban legyen a hazai információs rendszerfejlesztő tevékenységekkel [1].

A mikrogépes fejlesztés szerepe

Tekintettel arra, hogy e cikk célja elsősorban a mikrogépes fejlesztési lehetőségek specifikus, helyi alkalmazásának bemutatása, a nagygépen folyó fejlesztés kérdéseit nem érintjük bővebben. Csupán annyit említünk meg, hogy a könyvtárban feldolgozott hazai és külföldi szakirodalomból több mint 50 000 tétel van gépi adathordozón, a *Külföldi Közgazdasági Irodalmi Szemle* c. kiadvány mutatóit (kumulált indexeit) géppel állítják elő, és üzemszerűen

működik a könyvtár munkatársai által kifejlesztett, saját közigazdasági tárgyszórendszert nyilvántartó és karbantartó modul is.

Bár hosszabb távon számolni kell saját számítógépes konfiguráció kialakításával, a rövid és középtávú célok elsősorban a mikro-adatfeldolgozási technika bevezetésére és alkalmazására irányulnak. A mikro- (vagy mini-) adatfeldolgozók nagyszámítógépekhez csatlakoztathatók, s alkalmasak a feldolgozás decentralizálására, illetve helyi információs feladatok elvégzésére, így nem csupán a jóval költségesebb nagy gép részleges tehermentesítésére nyílik mód, hanem a helyi információs szolgáltatás fontos eszközei is lehetnek. Egyúttal a külföldi adatbázisokhoz való csatlakozás alapvető technikai feltételeit is kielégítik [2].

A mikrogépes fejlesztés eredményei

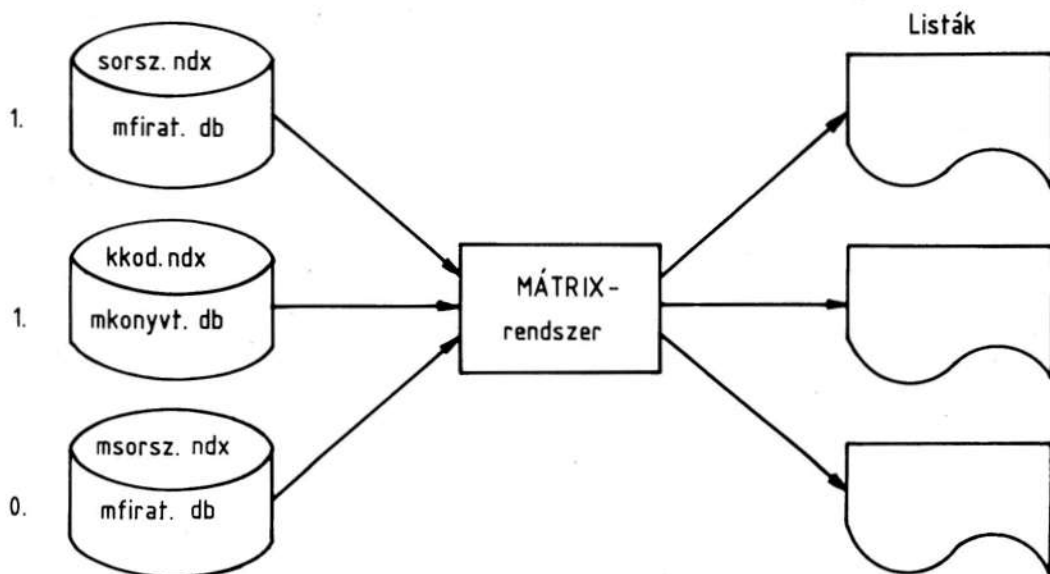
A fenti célok első lépéseként került sor a *Tudománypolitikai Bizottság Társadalomtudományi Információs Munkabizottsága* által finanszírozott, hazai fejlesztésű M08X mikroszámítógépre alapozott rendszer vásárlására, amelyen az érdemi munka 1983-ban indult meg: a szoftverkészítésre a dBASE II általános célú adatbázis-kezelő rendszert alkalmaztuk.

◆ A folyóiratok rendelésállományát nyilvántartó rendszer (MÁTRIX)

Első lényeges fejlesztésünk a gépen a közigazdasági gyűjtőkörű könyvtárak tőkés folyóiratrendeléseit nyilvántartó rendszer. A rendszer adatállományát évente karbantartjuk. A rendszer felépítése az 1. ábrán látható.

A rendszer bemeneti állományai: az 1. egységen a folyóiratadatokat tartalmazó MFIRAT.DBF adatbázisfájl, valamint ennek indexfájlja, a SORSZ.NDX. Ugyancsak az 1. egységen található a könyvtárakat tartalmazó M KONYVT.DBF állomány és ennek KKOD.NDX indexállománya. A rendszer "magja" a 0 egységen található MÁTRIX-fájl. Ez az állomány hozza létre a kapcsolatot a könyvtárak és a folyóiratok között. A mátrixfájl minden egyes rekordja egy-egy folyóiratot, a rekord mezői pedig egy-egy könyvtárat képviselnek. A rekordoknak azon mezői tartalmaznak meghatározott kódszámot, amely könyvtárakba jár a rekord által képviselt folyóirat. A kódszám értéke mutatja meg a folyóirat beszerzésének módját (vétel, ajándék stb.). A mátrixadatállomány rekordjai, valamint a folyóiratállomány (MFIRAT) rekordjai közötti kapcsolatot az azonosítószámot tartalmazó mező tartja fenn. A MÁTRIX.DBF indexfájlja az M SORSZ.NDX nevű fájl.

A felsorolt állományok kezelésével a dBASE III saját parancsnelvén megírt, a 0. egységen tárolt programok a következő jegyzékeket adhatják ki: 1. könyvtárak könyvtárkód szerint rendezett jegyzéke (könyvtárkód, könyvtárnév); 2. folyóiratok folyóiratszám szerint rendezett lelőhely-jegyzéke (folyóiratszám, országkód, ár, a könyvtár kódja, ahova jár, beszerzés módja); 3. könyvtárak, azon belül folyóiratcímek szerint rendezett jegyzék (könyvtárkód, könyvtárnév, folyóiratszám, országkód, ár); 4. számozott jegyzék a folyóiratokról, cím szerint rendezve (belső sorszám, azonosító sorszám, cím, országkód, ár). A könyvtárakból beérkező adatoktól függően készülhet az elengedhetetlenül fontos, ún. magfo-

1. ábra A MÁTRIX-rendszer felépítése

lyóiratok cím szerint rendezett jegyzéke (cím, országkód, ár, melyik könyvtárban mag).

Készülhet egy megadott értékhatárnál (pl. 10 ezer Ft-nál) drágább folyóiratok jegyzéke is, amelynek szerkezete megegyezik a folyóiratok lelohelyjegyzékével. Ez utóbbi nyomtatási képe abban tér el a többitől, hogy kéthasábos (2. ábra). A rendszer programjai egymást hívják. Amikor egy feladat befejeződik, a vezérlés visszatér az öt hívó menübe.

A rendszer nemcsak jegyzékeket jelenít meg, hanem a módosító programok segítségével elvégzi az éves állomány-karbantartás különböző funkcióit is (új folyóirat felvétele vagy meglévő törlése, új könyvtár felvétele stb.).

◆ *Egyéb nyilvántartások*

A MÁTRIX-rendszer kidolgozásával párhuzamosan, mintegy "melléktermékeként" készültek az M08X-en olyan kisebb-nagyobb nyilvántartások, amelyek azóta a könyvtári, elsősorban dokumen-

tációs munka jól használható, gépi adathordozón tárolt segédeszközeivé váltak. Ilyen nyilvántartás például a referált folyóiratok jegyzéke vagy az egyetemi oktatók adatait nyilvántartó rendszer.

Ez utóbbi adatbázis — a MÁTRIX-rendszerhez kapcsolódóan — több szempont szerint rendezett állományok jegyzékét nyomtatja ki (pl. az egyetem oktatóinak jegyzéke tanszékenként, ezen belül egyetemi rang szerint, ezen belül ábécérendbe rendezve). Például az oktatói adatbázis adatainak rögzítését megkönnyítendő a tanszékek és az egyetemi rangok kódolva kerülnek a törzsadatállományba, s a jegyzékek kinyomtatásakor ezeket a kódokat az ún. kódfeloldó adatállományokból fejtik meg. Az egyetemi oktatók adatbázisa a tervek szerint kiegészül az oktatók szakirodalmi munkásságát nyilvántartó rendszerrel, ami a bibliográfiai tételek visszakereshetőségén túl az *Egyetemi Oktatók Munkássága* c. könyvtári kiadvány gépi szerkesztését is megoldaná.

FOLYOIRATOK LELOHELY JEGYZEKE 1985.

Agrarwirtschaft BRD Ana: 1.97 eFt B304 Vetel	Agrarwirtschaft mit Sonderhefte BRD Ana: 5.61 eFt B12 Vetel B41 Vetel B655 Vetel
Agricultura ESP Ana: 1.72 eFt B655 Vetel	Agricultural Economics Research USA Ana: eFt B41 Csere
Agricultural History Review GBR Ana: 0.816 eFt B12 Vetel	Agricultural Outlook USA Ana: 4.16 eFt B655 Vetel
Agriculture de Groupe FRA Ana: 1.67 eFt B2115 Vetel	Agriculture et Cooperation FRA Ana: 2.73 eFt B2115 Vetel
Agriculture in Northern Ireland IRL Ana: eFt B41 Csere	Air Force Times Ind. BRD Ana: 3.397 eFt B12 Vetel
Akron Business and Economic Review USA Ana: 0.523 eFt B751 Vetel	Aktuelle Steuerundschau BRD Ana: 0.505 eFt B751 Vetel

2. ábra A MÁTRIX-rendszer egyik kimeneti listájának részlete

◆ *Kiadványszerkesztés gépi úton*

A géppel támogatott kiadványszerkesztésben is megtettük az első lépéseket. Jelenleg a könyvtár ún. gyorstájékoztató kiadványait (*Miről Ír a Külföldi Gazdasági Sajtó?*, *Magyar Közgazdasági Irodalmi Gyorstájékoztató*) szerkesztjük géppel. A dokumentációs munkafázisok (szelektálás, címfordítás, tárgyszavazás, címleírás) után az egyes bibliográfiai tételeket folyamatosan viszik be a kiadványszerkesztő rendszer adatállományába. Egy bizonyos mennyiségű anyag felhalmozódása és a rögzítés javítása, korrektúrázása után kerül sor a tételek szerkesztésére. Ez a folyamat abból áll, hogy a kiadvány szerkesztője a gépnél ülve törli a fölöslegesnek ítélt tételeket, a megmaradó tételeket pedig egy-egy kódszám beütésével rovatokba sorolja. A szerkesztő munkája ezzel befejeződött, hiszen a rendszer a megfelelő program indítása után a szükséges szempontok szerint (szerző, cím, rovat, ország stb.) rendezi az állományt, és rögtön kinyomtatja a kész kiadványt. A jegyzéklapok kialakításakor vettük a nyomdai tükörlap szabta formai követelményeket is (e gyorstájékoztató kiadványok B/5-ös formátumban jelennek meg).

A könyvtár egyéb kiadványaiba nem kerülő, jó részt efemer anyagokra vonatkozó információt tartalmazó gyorstájékoztató kiadványokat az MKKE KK jelenleg havonta jelenteti meg. A rögzített tételek teljes (még válogatás előtti), korrektúrázott állományát külön lemezekre mentjük, egy később kialakítandó gyorsinformációs adatbank létrehozása céljából.

A kiadványokhoz tartozó különböző előlapokat (címlap, tartalomjegyzék, a kiadványokban szereplő periodikák jegyzéke) szövegszerkesztővel készítjük, s ezeket nyomtatóprogram listázza.

A fentiekben vázolt és a belső információs munkában, illetve a szétsugárzó szakirodalmi tájékoztatási tevékenységekben egyaránt jól használható programok mellett a könyvtári adminisztrációs munkát megkönnyítő, M08X-re alapozott személyi nyilvántartási rendszer kialakítása is folyik.

Néhány fejlesztési elképzelés

A közeljövőben tervezzük a figyelőszolgálat (a szelektív információterjesztés) által ellátott megrendelők és a figyelt témák gépi nyilvántartásának meg-

oldását, valamint a dokumentációs munkában alkalmazott felújított, bővített rövidítésjegyzék (pártok, testületek, szervezetek) feldolgozását az adatbázis-kezelő rendszer segítségével.

Commodore-64-es gépünkön a SUPERBASE 64 nevű adatbázis-kezelő rendszer alkalmazásával jelenleg a folyóiratok érkeztetését nyilvántartó programrendszert fejlesztjük, amely a manuálisan kezelt, kardexlapokra alapozott nyilvántartást fogja felváltani. A rendszer főmenüje jól tükrözi a programok funkcióit: 1. érkeztetés; 2. állománymódosítás; 3. mentés; 4. heti beérkezések előrejelzései; 5. cím-változtatás; 6. reklamálandó folyóiratok; 7. év végi statisztikák.

A gép kapacitáskorlátai miatt döntöttünk úgy, hogy a folyóiratok érkeztetését nem kapcsoljuk össze a folyóiratok adatainak nyilvántartásával. Ennek megvalósítása csak nagyobb háttérkapacitású (pl. IBM PC XT) gépen képzelhető el.

Összefoglalva megállapítható, hogy mindegyik kisgépes fejlesztésünk valamilyen adatbázis-kezelő rendszert használ. Ebből egyenesen következik a kérdés: miért nem hozunk létre bibliográfiai adatbázisokat (s miért nem fejlesztünk ki kezelésükhöz alkalmas információkereső programrendszert), hiszen a legnagyobb jelentősége ennek a fejlesztésnek lenne. Véleményünk ezzel kapcsolatban az, hogy az olyan nagy állománnyal rendelkező könyvtárakban, mint az MKKE Központi Könyvtára, bibliográfiai adatbázis és információkereső rendszer csak akkor üzemeltethető igazán hatékonyan — s erre utalnak egyes külföldi tapasztalatok is [3] —, ha mögötte megfelelően kiépített helyi kisgépes hálózat áll, amely adatátviteli vonalon keresztül nagy-géphez kapcsolódhat.

Irodalom

- [1] WALLESHAUSEN Gyula—HUSZÁR Ernőné—HEGEDŰS Péter: Az MKKE Központi Könyvtára: jelen és jövő. = Egyetemi Szemle, 1985. 1. sz. p. 133–155.
- [2] HEGEDŰS Péter: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának fejlesztési koncepciója a VII. ötéves terv időszakára. (Tervezet) Gépírat. Budapest, 1985. 12 p.
- [3] LEVEST, V. M.: Applications of local area networks of microcomputers in libraries. = Information Technology and Libraries, 4. köt. 1. sz. 1985. p. 9–18.

GÁBOS Zsuzsa — HEGEDŰS Péter: Mikro-számítógépes fejlesztési tevékenység a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárában

A szerzők írásukban röviden felvázolják a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának számítógépesítési koncepcióját. Felvetik a kérdést, hogy a jelenlegi körülmények között melyek a számítógépesítés reális és egyben optimális lehetőségei a könyvtárban. Részletesebben ismertetik az intézményben eddig megvalósult mikrogépes fejlesztések eredményeit: a folyóiratok rendelésállományát nyilvántartó rendszert, a kiadványszerkesztő rendszert, a folyóiratok beérkezését támogató rendszert. Befejezéséppen az olvasó képet kap a könyvtár számítógépes fejlesztésének további irányairól, főbb feladatairól.

* * *

ГАБОШ, Ж. — ХЕГЕДЮШ, П.: Работы по развитию микро-ЭВМ в Центральной библиотеке Экономического Университета им. К. Маркса

Авторы кратко характеризуют концепции Центральной библиотеки Экономического университета им. К. Маркса по автоматизации и применению ЭВМ. Ставят вопрос о том, каковы реальные и оптимальные возможности введения вычислительной техники в библиотеке. Подробнее знакомят с результатами работы по введению микро-ЭВМ: системой учета фонда заказа изданий, системой редактирования изданий, системой поддержки новых поступлений. В заключение дается обзор о дальнейших направлениях, основных заданиях по применению вычислительной техники в библиотеке.

GÁBOS, Zs. — HEGEDŰS, P.: Development programme by microcomputer in the Central Library of the Karl Marx University of Economic Sciences

The authors of the article briefly outline the programme for the application of computer technology at the Central Library of the Karl Marx University of Economic Sciences. A question should be answered: what are the real and, at the same, time optimum possibilities for the use of computers under the present circumstances. The results achieved so far in the field of microcomputer applications in the library are presented in detail, specifically, the subsystems for the administration of orders for periodicals, for the edition of the texts of library publications, and for the registration of subscribed periodicals have been introduced. Finally, the main trends and tasks of further development of the applications are considered.

* * *

GÁBOS, Zs. — HEGEDŰS, P.: Entwicklungstätigkeit mit Mikrorechenmaschinen in der Zentralbibliothek der Karl-Marx-Universität für Wirtschaftswissenschaften

Die Verfasser legen die Konzeption der Entwicklung des Mikrorechnerbestandes der Zentralbibliothek der Karl-Marx-Universität für Wirtschaftswissenschaften in kurzen Zügen dar. Sie werfen die Frage auf, welche die realen und optimalen Möglichkeiten der Entwicklung des Mikrorechnerbestandes in der Bibliothek unter den jetzigen Umständen seien. Sie schildern die Ergebnisse der bisher verwirklichteten Mikrorechnerentwicklungen der Institution: das Registersystem des Zeitschriften-Bestellungsbestandes, das System für die Publikationsverfassung und das Förderungssystem für den Eingang der Zeitschriften. Zum Schluss bekommt der Leser eine Verstellung über die weiteren Richtungen und wichtigsten Aufgaben der Entwicklung des Mikrorechnerbestandes der Bibliothek.